

Aranymosás a Csallóközben

Ha a szlovákiai Komáromból a Csallóközön keresztül Pozsony felé utazunk, a második vasútállomás épületén ezt a feliratot olvashatjuk: Zlatná na Ostrove. A községnek e szlovák és a régi magyar Csallóköz-aranyos elnevezésében nem véletlenül szerepel egyaránt az arany szó. Ez a község a folyam aranytartalmú fővenyének és az ottani egyik hajdani foglalkozásnak köszönheti a nevét, ahogyan az ugyancsak a Csallóközben levő Szap helységnév is a mos jelentésű szapul igéből származtatható.

„... egy Duna bal parti molnárlegény Ácsra járt át egy leányhoz, és valahányszor a Dunán átcsónakázott, mindannyiszor egy rózsát tűzött a kalapjához. Egy ízben a szél a kalapja mellől a rózsát kitepte, s az iszapba vágta. Visszajővén a molnárlegény a rózsát csónakja mellett megtalálta, s nagy öröme a rózsza aranyporral volt behintve! A helyet elnevezte Aranyosnak, s már akkor – azon a helyen – megkezdődött az aranymosás” – jegyezte le a régi regét a levéltáros Pázmány Dániel.

A tündérek ajándéka

Az aranymosás valójában már a honfoglalás előtt megkezdődött ezen a vidéken, amikor a vízimalmoknak még hírük sem volt. De hát a csallóközi arany históriája is mesével, regével kezdődik. A néprajzi kutatók és a legöregebb csallóköziek azt is tudják, hogy hajdan (még Mátyás király idejében is!) Aranykertnek és a tündérek földjének nevezték a Csallóközt. *„Az aranyhajú tündéreknek itt való járás-keléséről szóló mondák keletkezésére talán az nyújtott alkalmat*

– vélte egy fél évszázaddal ezelőtti tanulmány írója –

, hogy a Duna fővenyéből nem eredmény nélkül iszapolnak még ma is arany szemeket.”

Egy ilyen mondarészlet a csallóközi Gacsai István szavaival:

„Arany hajuk a sarkukat verte, aranyos ruhájuk tündöklött a holdfényben. Ha léptek, sarujukból arany hullott... Itt táncoltak, daloltak és minden éjjel egy pár arany sarut elnyűttek és elhajítottak.”

Elhitték vajon a csallóközi aranyászok, hogy az aranypor a tündérek sarujából vagy hajából került a parti fővenybe? Csak annyira, amennyire a mesében hinni szoktak. Ellenben ismerték a víz munkáját, tudták, hogy a víz a távoli hegyekből viszi a Csallóközbe az arany szemcséket. Ha ezt nem tudták volna, sohasem jártak volna *aranyászni* (ők úgy mondták: aranyásznai) a Duna felső folyásához. A csallóközi vizekből és ingoványokból gazdagon termő földet teremtő

emberben jól megfért az élet valamennyi vaskos realitása és a valóságot megszépítő mese. A sokszor irgalmatlanul nehéz élet rákényszerítette az ott élőket a józan, előrelátó életmódra. Tudták, hogy miért és mikor építsenek gátakat, töltéseket, s tudták, hogy mikor szakítsák át azokat, hogy a víz járhatatlanná tegye a környéket az ellenségnek, a kóborló martalócoknak. Eközben, hogy az életüket szebbé tegyék, a pásztortüzek mellett, kukorica- és tollfosztáskor vagy az öreghaló javíthatása közben szájról szájra adták a népdalokat és a meséket.

Vajon kifizetődött-e az aranymosás? Bizonyára, hiszen egész falvak népe élt belőle! Egy csehszlovákiai magyar író, Darkó István így írt az 1930-as években: *„Három ősi foglalkozástűzhetett a szigeten a magyarság: a vadászatot, a halászatot és az aranyászt... Régen a Duna homokja bőven hordta lefelé a szemcsés aranyat, s az aranymosás gazdasági eredményei is nagyban hozzájárultak az „Aranykert” jómódjához.”*

Az igazat írja Darkó, csupán a pásztorkodásról feledkezett meg: a pompás legelőkön szarvasmarhák és lovak tízezrei legeltek.

Ha a helyi aranyászok csak kevés aranyat mostak volna ki a Duna fövényéből, bizonyára abbahagyják e mesterségüket, s ma már nem élne az ősi foglalkozásnak az emlékesem. Királyaink sem adtak volna ki annyi rendeletet a mosott arany értékesítéséről.

Az aranymosókat zaklató földesurakat és vármegyéket Mária Terézia szintén figyelmeztette az 1747. évi törvénycikkre, mely szerint a bejegyzett aranymosókra nem terjedt ki a megyei és a széki hatóság jogköre, mert azok a király jobbágyainak tekintetnek. Bizonyára szükség volt e rendeletekre, hogy a hatalmaskodó urak ne hurcolhassák robotra az aranymosókat. Egyúttal arra is figyelmeztetik az aranyászokat, hogy hol kötelesek beváltani a sáraranyat, mivel arra illetéktelenek nagyon sokat vásároltak fel tőlük és csempészték ki az országból!

Egy hozzáértő aranyász még a múlt század közepén – sőt, századunk harmincas éveiben is! – négyszer vagy ötször annyit keresett az aranymosással, mint egy erős kubikos. Igaz, hogy többet is dolgozott annál! Azt mondhatná bárki, hogy a négyszeres, ötszörös keresetről szóló beszámolók csak dicsekvések. Magam is hitetlen Tamás voltam, amíg nem láttam Szapon ezelőtt harminc, Aranyoson pedig még most néhány esztendeje is a „200 szemes” lapátpróbát: egyetlen lapátnyi homokos kavicsban kétszáz aranszemcse volt!

A kotróhajók leállnak

Századunk harmincas éveiben azzal bízták meg Pantó Dezsőt, hogy vizsgálja meg a Duna fövényének aranytartalmát, s állapítsa meg, kifizetődne-e, hogy az aranyat gépesítve termeljék ki.

Pantó ezt írta: *„A Duna völgyében (tehát nem csupán a Csallóközben és a Szigetközben!) minden kavics aranyos. A Duna mai szintje alá húzódó öreg kavics éppúgy, mint amelyet a dombok tetején találunk. A kavics aranya kétféle. Egy része mint szabadarany van apró pikkelyekben a kavicsszemek között, más része bent a kavics anyagában...”*

A kavicsban meglehetősen kevés arany van, ráadásul a kavicsok apróra zúzása nagyon nagy költséggel jár. Emiatt az aranyászokat a viszonylag könnyen kitermelhető szabad – a kavics között, a homokban található – aranszemcsék érdekelték.

A fövényben az arany nagyon egyenetlenül oszlik meg. Az aranyász – elődeinek több száz éves tapasztalatait felhasználva – tudja, hogy a víz sodra néhol feldúsítja az aranyat a homokban. Az aranymosás ott fizetődik ki, ahol a parton, a zátonyokon ilyen „dúsulás” van. De még ezekben a dúsulásokban sem egyenletes az arany megoszlása. A kimosható aranytartalom a szapi és az ásványrárói dúsulásokban 1, az aranyosiakban és az ácsiakban 0,7 gramm köbméterenként. A dúsulásoknak aranyban leggazdagabb részeiben, a „habzás”-okban még ennél is több! S a kimosott „sárarany” színarany!

A múlt század első felében az aranyászok ott kezdtek aranyat mosni, ahol legalább 70-80 aranszemcsét találtak egy lapátnyi fövényben. Némelyek szerint 60, mások szerint 90 szemcse volt az alsó határ. A 200 szemcsés lapátpróba már ötszáz esztendeje is a legdúsabb aranyfövények közé tartozott a Duna mentén.

Pantó és munkatársai alapos munkát végeztek. A Duna völgyében mindenütt találtak aranyat – de sehol sem annyit, hogy az arany gépesített kitermelése kifizetődő lett volna. Gépi aranykitermeléssel különben már az első világháború előtt megpróbálkoztak Kolozsnémánál. Ugyanott a harmincas években csehszlovák szakemberek is próbálkoztak. Az aranykotró hajó a

Duna medréből mosta az aranyat, onnan, ahol – így mondják az aranyászok – a legkevesebb van, hiszen a víz a partra, a zátonyokra veri ki a szemcséket. A várt mennyiségnél jóval kevesebb aranyat vontak ki a Duna fövényéből, emiatt a kísérletek befejeződtek. S abbamaradt az a széles körű – de szakértelem híján való – aranykeresési láz is, ami a harmincas években következett be, talán a gazdasági világválság hatására...

Az utolsó aranyász

A gépesített aranymosás csődje után, 1941-ben érdekes riportot írt Eötvös Gyula: „Néhány évvel ezelőtt szenzációként hatott a hír, hogy a Duna homokja tele van arany szemcsékkel, s hogy ennek az aranynak a kitermelése elképzelhetetlen lehetőségeket nyújt a meggazdagodásra. Néhány fanatikus ember nyomában a munkanélküliek tömegesen lepték el a Győr fölötti Duna-szigeteket, s különleges gépek segítségével, melyeket saját kezűleg készítettek, megkezdték az aranymosást.

Három-, négy- és öttagú csoportok alakultak, valósággal részvénytársasági alapon, de tőke nélkül; igaz, szerintük a tőke, az erő, a munkakészség és a szorgalom mindegyikben ott izzott, egy szebb, egy boldogabb jövő reményében.

A nincstelenek rohamát a pénzes emberek is követték, akik nagy összegeket fektettek be modern aranymosó gépekbe, és munkásokat toboroztak, illetve fogadtak fel abban a reményben, hogy ez a munka és befektetés alaposan kifizetődik és meghozza gyümölcsét. Egész gyári üzemekhez hasonló berendezések létesültek a Duna partján, eldugott kis szigetein és zátonyain...

A magukkal hozott pénzt felélték. A szakértelem nélküli munka úgyszólván eredménytelen maradt, az arany pedig a Dunában maradt. Szegények, gazdagok belefáradtak, belebuktak az aranykeresésbe...”

Azóta Szapon a legutolsó aranyász is meghalt. Csupán Csallóköz aranyos alatt mossza meg a sáraranyat Zsemlovics Imre – főként neki köszönhetem, hogy egy kötetre való ismeretet sikerült már összegyűjtenem erről a lassan feledésbe merülő népi ősfoglalkozásról. No meg az öregeknek, akik még ma is sokat mesélnek a csallóközi aranyról és az aranyászokról. Persze, maga a csallóközi arany ma sem csupán mese: benne rejlik a Duna fövényében.

Forrás: Élet és Tudomány XXXV. évfolyam, 17. szám. 1980. 534-535.